

По благословению его Высокопреосвященства Лавра,
первоиерарха Русской православной церкви
за границей, митрополита
Восточноамериканского и Нью-Йоркского

МЕЖДУНАРОДНЫЙ ИСТОРИЧЕСКИЙ ЖУРНАЛ

Русьны

2019. № 57

Общественная ассоциация «Русь» (г. Кишинев, Молдова)

Национальный исследовательский
Томский государственный университет (г. Томск, Россия)

**With the Blessing of His Eminence Laurus,
First Hierarch of the Russian Orthodox Church Abroad,
Metropolitan of Eastern America and New York**

International Historical Journal

RUSIN

2019. Nr. 57

Association "Rus" (Chisinau, Moldova)

National Research
Tomsk State University (Tomsk, Russia)

<i>Трофимович В.В., Трофимович Л.В.</i>	
Карпатоукраїнський аспект зовнішньої політики європейських країн у період чехословацької кризи (1938–1939 рр.)	251
<i>Кудряченко А.І.</i>	
Карпатська Україна у планах гітлерівської Німеччини	271
<i>Казак О.Г.</i>	
Национально-культурная жизнь межвоенной Подкарпатской Руси в оценках членов правительства Чехословакии в Лондоне (1940–1944 гг.)	294
<i>Саган Г.В.</i>	
Створення та діяльність громадських організації русинів-українців в Королівстві сербів, хорватів і словенців у міжвоєнний період	307
<i>Сторожук С.В., Гоян И.М., Федик О.В.</i>	
Чинники формування культурної ідентичності русинів Угорської Русі у ХІХ ст.	329
<i>Дулатов Б.К.</i>	
Пребывание австро-венгерских военнопленных и беженцев в Поволжье в контексте экономических и политических процессов в годы Первой мировой войны (по материалам Государственного архива Волгоградской области)	349
<i>Дворниченко А.Ю.</i>	
Русины в уме и сердце русского историка (на примере Г.В. Вернадского и А.В. Флоровского)	374
<i>Грибовский М.В., Фоминых С.Ф.</i>	
Федор Федорович Аристов как исследователь русинов	394
<i>Нікольський Є.В., Юган Н.Л.</i>	
Філософсько-релігійна думка Гавриїла Костельника (аналіз маловідомих та архівних джерел)	404

ЛИТЕРАТУРА И ЛИТЕРАТУРОВЕДЕНИЕ

<i>Драч О.О.</i>	
Повоєнні роки життя русинів Буковини в епістолярії Ольги Кобилянської	420

CONTENTS

Editorial	9
------------------------	----------

HISTORY

<i>Savchuk B.P., Bilavych G.V.</i> On the Use of Historical Names of Galicia in the Interwar Period of the 20th Century	13
<i>Zinoviev V. P.</i> Moldovans in Northern Asia in the Late 19th – Early 21st Centuries	35
<i>Chemakin A.A.</i> Monarchists from the Newspaper “Respublikanets”: The Monarchist Organisation of the Romanian Front and M.G. Drozdovsky’s Brigade in 1918	49
<i>Shevelev D.N.</i> The End of the First World War and the Carpathian Issue: A View from Siberia (Autumn 1918 – Autumn 1919)	66
<i>Nam I.V., Naumova N.I., Zinovieva V.I.</i> Organisations of Rusinian Prisoners of War in Siberia and Authority: A Conflict of Interests (1918–1919)	84
<i>Oskin M.V.</i> Pomglavkorum Dmitry Grigorievich Shcherbachev and Liquidation of the Romanian Front in the Winter – Spring of 1918	99
<i>Danylets Yu.V.</i> Documents of the Serbian orthodox Church Sinod archive on the missionary activities of bishop Dosifey (Vasich) in the Subcarpathian Rus	119
<i>Chuchko M.K.</i> Metropolis of Bukovina of the Romanian Orthodox Church (Interwar Period) ...	131
<i>Sribnyak I.V., Popenko Ya.V.</i> Activities of the Military Department of the Ukrainian People’s Republic Extraordinary Diplomatic Mission in Romania, 1920 (Based on CAW)	157
<i>Melnychuk O.A., Zinko Y.A., Tychynskiy V.A.</i> Foreign Policy Factors in the Formation of the Moldavian Autonomous Soviet Socialist Republic	179
<i>Sulyak S.G.</i> Journal “Free Word: Carpatho-Russian Monthly” as an Important Source on the History of Subcarpathian Rus in the Inter-War Period	195
<i>Kokaist P.</i> Assessment of the Situation of Carpathian Rusins Based on the Discussions of the Czechoslovak Republican Parliament Deputies in 1918–1938	230
<i>Trofymovych V.V., Trofymovyc L.V.</i> Carpatho-Ukrainian Aspects of European Foreign Policy During the Czechoslovakian Crisis (1938–1939)	251

УДК 94(477.8):821.161.2"1918/1932"

UDC

DOI: 10.17223/18572685/57/23

ПОВОЄННІ РОКИ ЖИТТЯ РУСИНІВ БУКОВИНИ В ЕПІСТОЛЯРІЇ ОЛЬГИ КОБИЛЯНСЬКОЇ

О.О. Драч

Київський університет ім. Б. Грінченка
Україна, 04212, м. Київ, вул. Тимошенка, 13-Б
E-mail: o.drach@kubg.edu.ua

Авторське резюме

Продуктивне освоєння предметного простору еґо-історії є однією з актуальних завдань історіописання щодо вивчення минувшини соціокультурної практики індивіда. Основою нашого дослідження стала публікація 12 листів О.Кобилянської за період із 1918 по 1932 р. із діячами УНР (Микитою Шаповалом та його дружиною Ольгою Шаповал, Павлом Богацьким), що зберігаються у фондах ЦДАВО України. Студіювання епістолярію буковинської письменниці скеровано на виявлення умов і обставин життя місцевих українців міжвоєнного періоду. Вхідження Буковини до складу Королівства Румунії спричинило політику румунізації в регіоні. О.Кобилянська, яка вже визнана частиною українського літературного канону і проживала в Чернівцях, стала символом національного виживання місцевих українців. Рефлексія повсякденних подій у листуванні подається авторкою крізь призму їхньої значущості і проблемності для літньої письменниці, загальним тлом чого слугує постійне переосмислення загальної української справи. Безпорадність перед життєвими обставинами, такими, як високі ціни і нестача продуктів харчування, відсутність власного житла і проживання в родичів, холод у помешканні, брак надійних джерел доходу та життя в борг, маклерські оборудки при обміні валюти, погіршення стану здоров'я та тривалий інформаційний вакуум щодо рідних і знайомих, виявляє аналіз епістолярію Кобилянської. Способом виживання самотньої хворої письменниці стає посильна підтримка як місцевих українців, так і допомога коштами і видавничими проектами зарубіжного українства. Наскрізно в листуванні О.Кобилянської присутній мотив контролю вихідної інформації (своїх та адресатів) як ознаки несвободи суспільної атмосфери в підрумунській Буковині.

Ключові слова: Ольга Кобилянська, епістолярій, Чернівці, підрумунська Буковина, міжвоєнна доба, українці, повсякденне життя.

ПОСЛЕВОЕННЫЕ ГОДЫ ЖИЗНИ РУСИНОВ БУКОВИНЫ В ЭПИСТОЛЯРИИ ОЛЬГИ КОБЫЛЯНСКОЙ

О.О. Драч

Киевский университет им. Б. Гринченко
Украина, 04212, г. Киев, ул. Тимошенко, 13-Б
E-mail: o.drach@kubg.edu.ua

Авторское резюме

Продуктивное освоение предметного пространства эго-истории является одной из актуальных задач историописания в контексте изучения ретроспективы социокультурной практики индивида. Источниковой базой исследования стала публикация 12 писем О. Кобылянской, написанных с 1918 по 1932 г. деятелям УНР (Никите Шаповалу и его жене Ольге Шаповал, Павлу Богацкому), хранящихся в фондах ЦГАВО Украины. Изучение эпистолярия буковинской писательницы направлено на выявление условий и обстоятельств жизни местных украинцев межвоенного периода. Вхождение Буковины в состав Королевства Румыния обусловило политику румынизации в регионе. О. Кобылянская, ставшая к тому времени украинским литературным каноном и проживавшая в Черновцах, была символом национального выживания местных украинцев. Рефлексия повседневных событий в ее переписке представлена сквозь призму их значимости и проблемности для умудренной годами писательницы, общим фоном чему служит постоянное переосмысление украинского движения. Беспомощность перед жизненными обстоятельствами, такими, как высокие цены и нехватка продуктов питания, отсутствие собственного жилья и проживание у родственников, холод в доме, недостаток надежных источников дохода и жизнь в долг, маклерские сделки при обмене валюты, ухудшение состояния здоровья и длительное отсутствие вестей от родных и знакомых, выявляет анализ эпистолярия Кобылянской. Способом выживания одинокой больной писательницы становятся как всевозможная поддержка местных украинцев, так и помощь средствами и издательскими проектами зарубежного украинства. В переписке О. Кобылянской постоянно присутствует мотив контроля исходящей информации (своей и адресатов) как признак несвободы общественной атмосферы в подрумынской Буковине.

Ключевые слова: Ольга Кобылянская, эпистолярий, Черновцы, подрумынская Буковина, межвоенный период, украинцы, повседневная жизнь.

POST-WAR YEARS OF LIFE OF BUKOVINIAN RUSINS IN OLHA KOBYLIANSKA'S EPISTOLARY

O.A. Drach

Borys Grinchenko Kyiv University
13-B Tymoshenko Street, Kiev, 04212, Ukraine
E-mail: o.drach@kubg.edu.ua

Abstract

Productive development of the ego-history subject space is a most crucial task of historical writing in terms of the individual's socio-cultural practice retrospective. This research is based on the correspondence between O. Kobylinska and the figures of the UPR (Nikita Shapoval and his wife Olga Shapoval, Pavlo Bogatsky) in 1918–1932. The twelve letters were found in the Central State Archives of Higher Bodies of Ukraine. The study of the Bukovinian writer's epistolary aims at revealing the live conditions and circumstances of local Ukrainians in the interwar period. The inclusion of Bukovina in the Kingdom of Romania led to Romanisation of the region. O. Kobylinska, who lived in Chernivtsi and had already become part of the Ukrainian literary canon, was recognised by local Ukrainians as the symbol of the national survival. The reflection of everyday routine in her correspondence is represented through the prism of their role for the elderly writer in the context of constant rethinking of the Ukrainian movement. The analysis of Kobylinska's collection of letters demonstrates that she was helpless in the face of hard life circumstances, such as high prices, lack of food, lack of own house (she had to live at her relatives), cold, no reliable source of income, living in debt, brokerage deals in currency exchange, deterioration of health and long lasting lack of information about relatives and friends. The lonely sick writer was supported by local Ukrainians and received the financial support and invitations to participate in publishing projects from Ukrainian émigré. Her correspondence reveals the motif of control over outgoing information (hers and that of addressees) as the sign of unfreedom in the public atmosphere in sub-Romanian Bukovina.

Keywords: Olha Kobylinska, epistolary, Chernivtsi, sub-Romanian Bukovina, inter-war period, Ukrainians, everyday life.

Продуктивне освоєння предметного простору еґо-історії є однією з актуальних завдань історіописання щодо вивчення соціокультурної практики ставлення людини до світу, формування індивідуальної історичної пам'яті. Листування являє собою значущий соціальний спосіб комунікації і мислення, головною функцією якого є поєднання відтворення і роздумів. При аналізі особистого епістолярію варто враховувати глибинний зв'язок текстів листів із культурно-історич-

ною епохою, що їх породжує. Як стверджують французькі дослідники, інтимні тексти одного покоління досить схожі, оскільки пишуть особи, занурені в одну й ту саму історичну ситуацію, які є свідками рівночасних подій і опиняються перед однаковими проблемами (Lejeun 2005: 31).

Фактографічний підхід до вивчення еґо-документів О. Кобилянської засвідчено в радянську добу. Вкрай важливим для розуміння світогляду письменниці й обставин її життя має видання документалістики, а саме щоденників, автобіографії, спогадів і листів (Кобилянська 1982).

Нині українські науковці демонструють антропоцентричний погляд на листування письменниці, аналізуючи їх крізь призму гендерної проблематики, пошуку жіночої ідентичності і відтворення феміної свідомості. Дослідницею С. Богдан реалізовано спроби відтворити епістолярний образ О. Кобилянської за листами Л. Українки (Богдан 1994). С. Павличко акцентувала увагу науковців на еротичному вимірі листів О. Кобилянської і Л. Українки, який символізує виклик традиційній патріархальній культурі і переосмислення жіночої сексуальності модерної епохи (Павличко 1999). Т. Гундорова на основі зіставлення оригінальної та документальної творчості О. Кобилянської, а також епістолярних текстів простежила ґенезу її меланхолійного стану, постійної межовості її творчої натури (Гундорова 2002).

Дослідження епістолярного діалогу між О. Кобилянською і О. Маковеєм стала праця М. Павлишина, в основі якої комплексний аналіз інтимних листів письменниці до адресата, більшість із яких донині перебуває в рукописних фондах (Павлишин 2008). Вивчення інтимного листування О. Кобилянської з адресатами-чоловіками (О. Луцький, В. Стефанік) дало можливість через дослідження екзистенціального концепту «Я – Інший» доповнити біографічний образ письменниці, додати нові штрихи до реконструкції її психообразу (Ільків 2016). Відзначимо і ґрунтовний біографічний нарис про життя і творчість О. Кобилянської, який здійснив давній дослідник її персоналії В. Вознюк (Вознюк 2012).

Відкриття автентичного психологічного образу О. Кобилянської ще попереду, адже зі 176 листів, що збереглися до нашого часу, опубліковано лише 67, решта й надалі перебуває в рукописному вигляді. Публікаційна активність зазвичай підвищується у зв'язку з черговими ювілеями літераторки. Приміром, до 150-річчя від дня народження видатної письменниці опубліковано маловідомі документи з фондів Державного архіву Чернівецької області про життєвий і творчий шлях О. Кобилянської, її роль у громадському житті регіону (Масіян 2013).

Підкреслимо, що значний масив епістолярної спадщини О. Коби-

лянської (понад 100 листів) зберігаються у фондах Центрального державного архіву вищих органів влади та управління України (ЦДАВО України). До вищезгаданого ювілею письменниці провідним науковим співробітником архівної установи К. Криворучко опубліковано 12 листів Кобилянської до Микити Шаповала та його дружини Ольги Шаповал, Павла Богацького за період із 1918 по 1932 р. із фондів ЦДАВО України (Криворучко 2013). Видання цих унікальних документів національного архівного фонду становить джерельну базу нашого дослідження.

Студювання повоєнного епістолярію О. Кобилянської з діячами УНР (М. Шаповалом, П. Богацьким) уможливує з'ясування загальних процесів у конкретному локусі реального життя підрумунської Буковини. У ході дослідження розглядали листування як спосіб самовираження письменниці і фіксації життєвих подій, де втілено рефлексії авторки щодо повсякденного буття, пережиті нею почуття й емоції. Вивчення індивідуального досвіду буковинської письменниці, втіленого в її епістолярії, допоможе більш детально осмислити обставини життя місцевих українців міжвоєнного періоду.

Зауважимо, що уже в дівочому щоденнику О. Кобилянська визначила для себе завдання стати справжньою русинкою («гадка одна, котра тепер душу мою пригріває, єсть: бути русинков цілов душов»), що передбачало оволодіти письмом українською («відтепер лише по-руськи хочу писати») (Кобилянська 1982: 64). Подальші тексти та дії О. Кобилянської підтримують наратив про її самоідентифікацію як людини, жінки, представниці інтелігенції, члена української нації (Кобилянська 1982: 96). З огляду на це, аналіз її епістолярію набуває значущості не лише для реконструкції умов і обставин повсякденного життя в Чернівцях повоєнної доби, а й з'ясування місцевого політичного контексту і соціокультурної атмосфери буття українців у підрумунській Буковині.

В умовах розпаду Австро-Угорської імперії під кінець Першої світової війни Буковину окуповано військами Королівства Румунії. Післявоєнні міжнародні договори підтвердили включення регіону до румунської держави. Політика румунізації, що здійснювалася в Буковині, скеровувалася на примусову асиміляцію українців, наслідком чого стало зникнення шкіл з українською мовою викладання. У Північній Буковині з 1918 по 1928 р. тривав «стан облоги», під час якого можливості політичної самоорганізації українців суворо обмежувалися. За таких умов О. Кобилянська – найвідоміша письменниця Буковини й української літератури загалом – стала символом культурного і національного виживання місцевих українців (Павлишин 2008: 232).

Дійсно, на той час Кобилянська стала частиною українського літературного канону. Пошана до літературного канону – риса спільна для європейських суспільств, перетворених у процесі побудови модерних націй (Павлишин 2008: 7). Сама письменниця оцінює свою просвітницьку місію національної справи («боролася на свій лад») на Буковині досить скромно, оскільки проживала далеко від гурту лідерів УНР, за інших обставин і була дуже самотня (Лист 6: 157).

Попри відокремлення від інших центрів українського життя, Кобилянська в міжвоєнний період опинилася в двох силових взаємовиключних полях українського національного концепту (Павлишин 2008: 232). Вона публікувалася у Львові та Празі, де українські журнали і видавництва в більшості були об'єднані навколо ідеї незалежної, єдиної небільшовицької України. Водночас, з розвитком процесів українізації в УСРР твори О. Кобилянської почали виходити там великими накладками. Звернемося до аналізу епістолярію письменниці, щоб з'ясувати коло нагальних проблем і духовну атмосферу окресленої доби.

У листі до М. Шаповала за грудень 1918 р. авторка кваліфікує як «велику дотеперішню біду» повернення Буковини «під румунський караул», що стало фіналом Великої війни (Лист 1: 148). Глибину внутрішнього сум'яття від карколомних подій О. Кобилянська пояснює тим, що не пише вже протягом трьох місяців. У листі вона окреслює тогочасні обставини життя в Чернівцях: «хліба не можна дістати, дров також ні, хіба за високу ціну», «водночас будь-якої матеріальної допомоги немає від кого чекати». (Лист 1: 148). У той самий час румунська влада вимагає від населення «здавати муку і скидати австрійські мундири», які також підлягали конфіскації (Лист 1: 149). За таких обставин – «коло мене голод і холод» – письменниця вимушена жити в борг, наслідком чого є постійні докори сумління («день і ніч гризуся тим») і погіршення самопочуття («упадаю дуже на здоров'я») від ситуації безвихіддя. Її поетично-чуттєва натура страждає від повсякденних «упокорень і понижень... ради кусника хліба», які поглиблює відповідальність за утримання «сироти по сестрі, своєї старої доглядачки... і слуги». (Лист 1: 148).

О. Кобилянська наполегливо просить адресата надіслати хоча б частину – 3 тис. крб – з обіцяного їй літературного гонорару (20 тис.), оскільки отримала від червня 1918 р. тільки тисячу крб. Прикметно, що єдиним надійним каналом передачі коштів із Києва до Чернівців в умовах фіналу Великої війни лишається доправлення їх через близьких знайомих письменниці («свояк Галі Бурачинської з Бергомету, професор учительської семінарії Іван Боднар») (Лист 1: 148). Скупі рядки з листа адресантки підтверджують загальну тенденцію

відсутності в регіоні сталого правопорядку в умовах військово-політичних трансформацій, аргументом чого є прохання літньої самотньої жінки до М. Шаповала лишити решту гонорару у себе, оскільки «зараз страшно більше грошей держати». (Лист 1: 148). Для надійності отримання так потрібних їй коштів Кобилянська чітко окреслила бажану валюту – австрійські банкноти, так як «інші гроші тепер тут не приймуть» (Лист 1: 149).

Окрім важких побутових обставин, О. Кобилянська осмислює суспільні реалії від краху Австро-Угорської імперії та встановлення румунської влади в Буковині: замість культури – «голод, муки і несправедливість», майже повна інформаційна ізоляція («всі ми замкнені від світу і нічого не знаємо, хіба якісь непевні відомості») (Лист 1: 148). Письменниця не приховує від М. Шаповала власний стан творчої кризи, коли жодна книжка не цікавить, «манускрипт закинений, а то що рвалось нове на верх... осталося у душі і глумиться», задуманий до написання «Острів мертвих» не виходить утілити (Лист 1: 148).

Складну суспільну атмосферу, в якій україномовній письменниці доводиться жити і творити за румунської влади, О. Кобилянська підтверджує майже в кожному листі до адресатів. «Живемо у великій напруженні», «не все можна писати», – такими словами адресантка інформує про реалії буття станом на листопад 1919 р. (Лист 2: 149). Навесні 1920 р. письменниця поглибила характеристику умов повсякдення: «...не всі можуть тепер говорити, а я також тепер страшними обставинами засуджена на мовчання» (Лист 3: 150). Побіжні фрази з епістолярію наводять на думку, що авторка передбачала можливість перлюстрації її листів і, прагнучи уникнути додаткових проблем, відверто повідомляла про це своїх адресатів – лідерів української справи.

Тривалий інформаційний вакуум щодо долі «добрих і щирих прихильників» творчості письменниці з Наддніпрянської України засвідчує лист до П. Богацького (лютий 1921 р.), перші рядки якого виявляють щиросердну її радість від довгоочікуваної обізнаності станом справ. Кобилянська нарікає на власну недостатню поінформованість («коло мене не багато чувати»), яку вона пов'язує з віддаленістю від європейських культурних процесів («дуже терплю під тим, що я так далеко від Європи») (Лист 5: 156). Отже, аналіз рядків листування дає підстави для твердження, що провідна літераторка Буковини особисто відчула глибину змін духовної атмосфери, як наслідку включення регіону до складу Румунії

Листування з М. Шаповалом на початку 1920-х рр. стало для О. Кобилянської важливим каналом отримання актуальної інформації щодо української справи на еміграції, у т. ч. відзначення «ювілею» письменниці (35-річчя літературної діяльності) у Празі. Газету з відо-

мостями про зазначену подію вона просить його надіслати: «Я тут тієї газети ніде не дістану... до нас не доходять жодні галицькі часописи. Заборонено» (Лист 6: 158). Вмотивоване прохання адресантки засвідчує інформаційну блокаду, в якій опинилися підрумунські українці повоєнної доби.

В епістолярії письменниці неодноразово виявляє свою зацікавленість бути в курсі спільних справ («подавайте мені від часу до часу те, що можна буде в листі подавати»). Отже, незважаючи на налагодження життя у повоєнну добу, звичка контролювати вихідну інформацію ще міцно вкорінена в свідомість інтелектуалки. Також вищенаведені фрази з листа засвідчують наявність контролю румунської влади за кореспонденцією країномовних підданих у Буковині.

Додаткове психоемоційне напруження О. Кобилянської викликала нерегулярна робота пошти, що зумовлювала тривале очікування листів і навіть не отримання окремих із них (Лист 6: 157). У першому листі до М. Шаповала вона з прикрістю констатувала, що від червня до грудня 1918 р. не надійшло жодного листа від адресата (Лист 1: 148). За таких умов перевіренним джерелом відомостей для письменниці лишаються особисті контакти з прихильниками української справи («колишня приятелька Євшана»), з яких вона принагідно дізнавалася про події в середовищі зарубіжного українства, у т. ч. й на Галичині (Лист 6: 158). Приватним способом доходили до Чернівців іноземні часописи, в яких літераторка з нетерпінням («мов голодна») відшукувала знайомі прізвища. Разом з тим подальші рядки листування розкривають нерегулярність таких зв'язків: «до нас лиш десь колись дійде потайки якась часопис з далеку» (Лист 7: 159).

Наприкінці весни 1922 р. письменниці уже отримала від М. Шаповала разом із листами і перші два номери часопису «Нова Україна», що додало їй наснаги після тривалої хвороби (Лист 7: 159). Вона висловлює щире вдячність редакції «Нової України» і своєму адресату за запрошення до друку в новоорганізованому часописі (Лист 8: 162).

Складна суспільно-політична ситуація змушувала буковинських українців бути вкрай обережними в контактах, з огляду на що О. Кобилянська (1922 р.) надсилає лист до Х. Алчевської (Радянська Україна) не їй особисто, а переадресовує його М. Шаповалу (Чехословаччина) для подальшого відправлення адресатці. Мотивація таких дій літньої письменниці позначена змістовною фразою: «бо в нас не вільно». Кобилянська інформує П. Богацького про доцільність вказати на поштової картці до неї адресу німецьку, оскільки в іншому разі не дійде («у нас д. погано») (Лист 8: 161).

Певні паростки стабілізації суспільного життя в Буковині засвідчує лист письменниці (травень 1922 р.), в якому вона розкриває

М. Шаповалу плани місцевої громади щодо підготовки до видання збірки її новел до «ювілейного року». Побіжні слова епістолярію характеризують буковинських українців – «ще молода і бідна та громадка», яка втім обрала досить прагматичну стратегію розвитку: шляхом видавництва творів знаної на той час О. Кобилянської зміцнити фінансове становище осередку і заявити про національні запити пошануванням ювілею літераторки (Лист 7: 159). До речі, самі громадівці визнавали, що «обставини, серед яких живемо, не дозволяють нам вшанувати творчу працю нашої славної Письменниці так, як цього нам бажається» (Масіян 2013: 178). Наведені рядки опосередковано підтверджують непросту суспільно-політичну атмосферу в регіоні. Водночас активісти національної справи в Чернівцях були обізнані з життям зарубіжного українства, зокрема в Чехословаччині, а тому планували зробити нарис М. Шаповала «Панна в прозі» про письменницю передмовою до майбутньої книги.

Листування розкриває обставини відновлення громадського життя в Буковині. Активісти підрумунської України обрали перевірений шлях просвітництва, задля чого розпочали друк національної літератури і започаткували єдиний у регіоні часопис «Промінь» для публікації місцевих авторів. Природно, що гурт звернувся до О. Кобилянської – найавторитетнішої україномовної письменниці – за матеріалами для видання. У буковинському часописі «Промінь» надруковано її оповідання «Василка». Виданням останніх новел О. Кобилянської окремими брошурами розраховували акумулювати кошти для української справи в Буковині (Лист 8: 161).

Інформацію щодо ситуації в більшовицькій Україні О. Кобилянська отримала від брата Олександра, який через сім років російського полону, наприкінці 1921 р., повернувся до Буковини. Утім, почуті відомості виявилися не дуже оптимістичними. Її давня знайома Х. Алчевська посивіла, «живе в злиднях» і бажала б переїхати жити до Чернівців. Але Кобилянська сумнівається «чи впаде?». У листі до М. Шаповала літераторка нарікає на сумну долю України, «відколи її не її щирі діти топчуть і марнують», образ якої уподібнює до «сонця, що тепер лиш заслонено кривавою ослоною, але вона колись впаде» (Лист 7: 159). Утім, письменниця не втрачає надії і вважає, що майбутнє української справи залежить від людського чинника («людей нам треба – сильних характером, знанням і чеснотою... щоб на них будувати можна як на скалі») (Лист 6: 158). Вона вірить у краще життя, хоча в щоденному вирі клопотів навколо «стільки несправедливості», що «вмерти хочеться» (Лист 9: 163).

О. Кобилянська осмислює обставини української національної справи в контексті світової історії. З огляду на це духовним порятун-

ком від зневіри на еміграції М. Шаповалу пропонує праці Р. Тагора, оскільки «індійці витерпіли під пануванням англійців, так само перебуваємо і ми» (Лист 7: 160).

Засмучує літню письменницю духовна атмосфера віддаленості від Європи і тогочасних літературних процесів, що стала особливо відчутною в підрумунській Буковині. Водночас вона радіє з того, що зможе посилено допомагати просувати ідею європейського україномовного часопису, організованого емігрантами в Празі. Готові літературні доробки письменниця надсилала голові української дипломатичної місії в Румунії у 1919–1923 рр. К. Мацієвичу (Лист 5: 156). Нею рухає величезне бажання «покоління просвітників» принести як найбільше європейської культурності своєму народові. Разом із тим вона стурбована чи вистачить у неї сил, а найголовніше чи будуть сприятливі зверхні обставини («Чи буду мати ще сили і зовнішнього спокою?»), що певною мірою засвідчує невпевненість літньої літераторки у завтрашньому дні. Подекуди відчуття самотності Кобилянської поглиблювало зверхнє ставлення до неї окремих діячів української справи. Своєму постійному адресату П. Богацькому вона зізнається, що її не вважали за потрібне повідомити, особливо консул К. Мацієвич, про можливість передати йому листа до Чехословаччини (Лист 8: 161). Тому звістка про смерть її найкращого приятеля М. Шаповала стала для письменниці страшним ударом («Чи се можливо, щоб його не було... не було далі кому працювати?» (Лист 10: 163). Втішаючи його вдову Ольгу Філаретівну, Кобилянська щиро зізнається наскільки розуміє її «самітність і осиротілість» (Лист 11: 164).

Спасала письменницю від самотності, безраднісного повсякдення і матеріальної скрути винятково творчість, навіть без сподівань на публікацію («пишу, хоч не скоро друкувати буду») (Лист 6: 158). Ці рядки з епістолярію опосередковано підтверджують, що в підрумунській Буковині україномовна література не була затребувана. Щоб не втратити своє творче єство («не згубити тут себе в тім глухім циганським болоті») в непрості часи румунської влади О. Кобилянська студіює новітню німецькомовну літературу («зачитуватись в "Європу"»), у т. ч. й перекладну («почасти й Азію») (Лист 7: 160).

Епістолярій О. Кобилянської містить чимало деталей побутових обставин повсякденного життя в підрумунській Україні, зокрема в Чернівцях. Приміром, вижити протягом 1919 р. письменниці допомогли кошти надіслані навесні М. Шаповалом. О. Кобилянська відновила роботу з літературним агентом (І. Лизанівський) щодо видання власних творів, на гонорари з яких вона дуже сподівалася. Часткове залагодження матеріальних аспектів буття покращило творчий стан письменниці: вона інформує адресата, що «має гарні і поважні мотиви

до оброблення». Утім, гнітить немолоду жінку відсутність власного помешкання у Чернівцях, оскільки стомилася «волочитись з кута в кут, так як досі» (Лист 2: 149).

Наступний лист (жовтень 1920 р.) О. Кобилянської сповнений щирoserдної подяки Шаповалу за його сприяння в отриманні допомоги від ліги українських письменників («у квоті 20 тисяч німецько-австрійських корон»). Його текст містить цінну інформацію про валютно-обмінні операції за румунської влади. Письменниця нарікає на невивідний обмінний курс у Чернівцях, у зв'язку з чим зазнала значних втрат і на руки отримала «ледве що третю частину (три тисячі 60 леїв)» надісланих коштів. Скаржиться вона і на невиконання обіцянок деяких поважних добродіїв виміняти ту допомогу в Бухаресті на лєї чи «проштемпелювати румунською стампілією», щоб не було втрат при обміні в Чернівцях (Лист 4: 155). З огляду на викладені обставини літераторка наполегливо прохає адресата в разі подальшої допомоги вчинити більш раціонально, щоб не було втрат. Аналіз матеріалів листа дає підстави для твердження про безпорадність пересічних буковинців в умовах повоєнної нестабільності соціально-економічного життя перед різного роду ділками в сфері фінансово-валютних операцій, що користалися складною процедурою обміну грошей за румунської влади у віддаленому регіоні.

Як свідчить аналіз епістолярію О. Кобилянської, економічне становище в регіоні суттєво не покращилося навіть за кілька років. Навесні 1923 р. немолода письменниця нарікає на погіршення продовольчої ситуації і суттєве дорожчання продуктів харчування («мабуть будем їсти раз на місяць»). Її прогнози невтішні: «наших урядників жде найбільший голод і остануться на старість бездомні і без хліба» (Лист 9: 162). Некраща ситуація із опаленням помешкань, оскільки дрова дістати в Чернівцях складно. Взимку 1922–1923 рр. протриматися О. Кобилянській допоміг молодий лісничий, який постачав їй дрова безоплатно. Бажаючи віддячити своєму рятувальнику за турботу, письменниця просить М. Шаповала допомогти придбати в Берліні спеціальну літературу з фаху для студіювання людині, яка того варта, – «дуже здатному і чесному українцю», «поважному і коректному» з глибокими знаннями лісничо-інженерної справи. Прикметно, що літераторка, мотивуючи своє прохання, підкреслила, що такі особи між українцями («нашими людьми») зустрічаються рідко (Лист 9: 163).

З огляду на скрутні побутові обставини О. Кобилянська безмежно вдячна адресату за сприяння в наданні їй стипендії, яку вона отримувала через віденський банк у розмірі 2941 леїв і 15 банів (за березень 1923 р.). Така фінансова допомога забезпечувала письменниці певний продуктивно-творчий стан.

Листування О. Кобилянської розкриває чимало деталей повсякденного життя містян. Зокрема щодо роботи пошти в підрумунській Буковині, то епістолярій письменниці містить чіткі вказівки на затримки листів: «Ваш лист з 26 грудня 1921... довго ішов, і нераз було... що не доходив» (Лист 6: 157). Рядки чергового листа письменниці підтверджують нерегулярність поштових відправлень, так як Кобилянська одержала всі три листи М. Шаповала одночасно з двома примірниками щойно заснованого часопису «Нової України», надісланих адресатом (Лист 7: 159).

Прикметно, що ситуація з функціонуванням пошти в регіоні не покращилася і за десять років по тому. В листі до О. Шаповал письменниця повідомляє, що надсилає їй лист до С. Русової, який адресатка має передати спільній знайомій. Кобилянська принагідно інформує про отримання поштової картки від Русової, надісланої не на її адресу (Лист 11: 164). Отже, листування буковинської літераторки з діячами української справи із зарубіжжя підтримувалося не завжди шляхом прямих поштових відправлень. Лист письменниці до О. Шаповал свідчить, що надіслану їй книжку «Ляхоманія» Кобилянська так і не одержала. Вона не лише висловлює жаль з цього приводу, а й шукає більш надійні варіанти поштової пересилки їй до Чернівців зазначеного видання. Письменниця пропонує надіслати книжку Польщі на адресу редакції «Нова хата» (Львів, пл. Ринок), а в середину вкласти конверт з позначкою «для О. Кобилянської». Вона сподівалася, що редакторка часопису Л. Бурачинська зможе її якось переслати, у разі якщо і від польського кордону не буде завернено (Лист 12: 165). За умови, що запропонований варіант не спрацює, Кобилянська планувала звернутися до пресового бюро в Бухаресті для замовлення доставки видання. Також письменниця рекомендує О. Шаповал по смерті чоловіка подавати вісточки про себе листівками, оскільки оплата іноземної кореспонденції недешева («багато тепер стоїть, то і вам буде тяжко») (Лист 12: 165).

Розглянемо більш детально побутові умови проживання, представлені в епістолярії Кобилянської. На січень 1922 р. письменниця жила досить скромно: «мала дві кімнати у брата Юліана, де був гарний садок». Матеріальний аспект буття змусив її до продажу шмату свого невеликого господарства на селі. Немолода жінка зізнається, що маклер, користуючись її непрактичністю, «ошукав мене добре з землею» і суттєво побаришував на цьому («годна ще так як він пожити з років 20–30, аби дочекатись зі своїх книжок маєтку») (Лист 6: 158).

Наступним випробуванням для О. Кобилянської стала смерть Юліана, яка означала не лише втрату дорогого брата, а й опікуна і щирого

приятеля (Лист 8: 161). Душу письменниці ятрили біль і самотність, але вона докладала зусилля для відновлення психологічної рівноваги і повсякденного буття («треба забути якимось інакше життя уладнати і далі жити»).

В епістолярії О. Кобилянської постійно присутній матеріальний аспект життя, що побічно підтверджує його гостроту для літньої жінки, яка мріє зібрати кошти для поїздки на курорт (Навгейм у Гессені) з метою оздоровлення (Лист 7: 160). Подальші листи підтверджують реалізовані влітку 1922 р. плани письменниці щодо курортного лікування в Саксонії. Цілющі купелі, які вона приймала, лише частково і тимчасово покращили здоров'я літераторки. Серйозність проблем зі станом здоров'я О. Кобилянської підтверджують як нарікання дописувачки щодо хворого серця, частково паралізованої ноги, втомлюваності від системності водних процедур, неможливості перебувати на ногах понад $\frac{3}{4}$ години, так і власне особистість адресата – П. Богацький – чоловік, якому вона не соромиться відкривати приватні обставини свого життя (Лист 8: 161).

За десять років по тому в листі до О. Шаповал літня письменниця зізнається, що «час так скоро минає і так мало що потішаючого приносить» (Лист 11: 164). Зауважимо, що врешті-решт покращать її матеріальне становище гонорари за публікації в Радянській Україні, уможливллять купівлю будинку в Чернівцях, де вона мешкала впродовж останніх п'ятнадцяти років життя. Також вона одержить пенсію від українського радянського уряду (Павлишин 2008: 233).

Отже, аналіз епістолярної спадщини О. Кобилянської є важливим джерелом не тільки для переосмислення особистості видатної письменниці, її світогляду, ціннісних орієнтирів, розуміння життєвого та творчого шляху. Що найголовніше, її листування віддзеркалює суперечливу міжвоєнну добу 1918–1939 рр., коли Буковина опинилася в складі Королівства Румунії, отже населення мало пристосовуватися до незворотних змін у політико-правовій і соціально-економічній сфері, побутовій культурі і менталітеті. Рефлексія повсякденних подій подається О. Кобилянською крізь призму їхньої значущості і проблемності для літньої письменниці, загальним тлом чого слугує постійне переосмислення загальної української справи. Безпорадність перед життєвими обставинами в Чернівцях, такими, як високі ціни і нестача продуктів харчування, відсутність власного житла і проживання в родичів, холод у помешканні, відсутність надійних джерел доходу та життя в борг, маклерські оборудки, погіршення стану здоров'я та тривалий інформаційний вакуум щодо рідних і знайомих, виявляє аналізований епістолярій Кобилянської. Способом виживання самотньої хворої україномовної письменниці стає посильна підтримка

небайдужих з місцевої громади, а також допомога коштами і видавничими проектами зарубіжного українства. Наскрізно в листуванні О. Кобилянської присутній мотив контролю вихідної інформації (своїх та адресатів) як ознаки несвободи суспільної атмосфери в підрумунській Буковині.

ЛІТЕРАТУРА

Богдан 1994 – *Богдан С.* «Мій хтосічку, мій з папороті цвіте...» (Епістолярний образ Ольги Кобилянської: психолінгвістичний етюд) // *Культура слова*. К., 1994. Вип. 45. С. 54–60.

Вознюк 2012 – *Вознюк В.* Ольга Кобилянська: Нарис. Харків: Фоліо, 2012. 160 с.
Гундорова 2002 – *Гундорова Т.І.* *Femina melancholica*. Стаття і культура в гендерній утопії Ольги Кобилянської. Київ: Критика, 2002. 272 с.

Ільків 2016 – *Ільків А.В.* Інтимний дискурс письменницького епістолярію другої половини ХІХ – початку ХХ століть: дис.... докт. філол. наук. Івано-Франківськ, 2016. 410 с.

Кобилянська 1982 – *Кобилянська О.Ю.* Слова зворушеного серця: Щоденники; Автобіографії; Листи; Статті та спогади / Упоряд., передм. Ф.П. Погребенника. К.: Дніпро, 1982. 359 с.

Криворучко 2013 – *Криворучко К.І.* «Я до послідного свого віддиху буду працювати для свого народу...» (Листи Ольги Кобилянської у фондах ЦДАВО України) // *Архіви України*. 2013. Вип. 5 (287). С. 146–166.

Лист 1 – Лист Ольги Кобилянської до Микити Шаповала 5 грудня 1918 р. // *Архіви України*. 2013. Вип. 5 (287). С. 148–149.

Лист 2 – Лист Ольги Кобилянської до Микити Шаповала 9 листопада 1919 р. // *Архіви України*. 2013. Вип. 5 (287). С. 149–150.

Лист 3 – Лист Ольги Кобилянської до Микити Шаповала 27 березня 1920 р. // *Архіви України*. 2013. Вип. 5 (287). С. 150–155.

Лист 4 – Лист Ольги Кобилянської до Микити Шаповала 6 жовтня 1920 р. // *Архіви України*. 2013. Вип. 5 (287). С. 155–156.

Лист 5 – Лист Ольги Кобилянської до Павла Богацького 16 лютого 1921 р. // *Архіви України*. 2013. Вип. 5 (287). С. 156–157.

Лист 6 – Лист Ольги Кобилянської до Микити Шаповала 16 січня 1922 р. // *Архіви України*. 2013. Вип. 5 (287). С. 157–159.

Лист 7 – Лист Ольги Кобилянської до Микити Шаповала 31 травня 1922 р. // *Архіви України*. 2013. Вип. 5 (287). С. 159–161.

Лист 8 – Лист Ольги Кобилянської до Павла Богацького 12 вересня 1922 р. // *Архіви України*. 2013. Вип. 5 (287). С. 161–162.

Лист 9 – Лист Ольги Кобилянської до Микити Шаповала 20 квітня 1923 р. // *Архіви України*. 2013. Вип. 5 (287). С. 162–163.

Лист 10 – Лист Ольги Кобилянської до Ольги Шаповал 28 лютого 1932 р. // *Архіви України*. 2013. Вип. 5 (287). С. 163–164.

Лист 11 – Лист Ольги Кобилянської до Ольги Шаповал 2 квітня 1932 р. // *Архіви України*. 2013. Вип. 5 (287). С. 164–165.

Лист 12 – Лист Ольги Кобилянської до Ольги Шаповал 28 квітня 1932 р. // Архіви України. 2013. Вип. 5 (287). С. 165–166.

Масіян 2013 – *Масіян Н.Б.* Незабутня зірка Буковини Ольга Юліанівна Кобилянська (до 150-річчя від дня народження письменниці) // Архіви України. 2013. Вип. 5 (287). С. 167–180.

Павличко 1999 – *Павличко С.Д.* Дискурс модернізму в українській літературі. К.: Либідь, 1999. 447 с.

Павлишин 2008 – *Павлишин М.* Ольга Кобилянська: прочитання Харків: Акта, 2008. 360 с.

Lejeun 2005 – *Lejeun Ph.* Signes de vie. Le pacte autobiographique 2. P. Éditions du Seuil, 2005. 277 p.

REFERENCES

Bogdan, S. (1994) “Miy khtosichku, miy z paporoti tsvite...” (Epistolyarniy obraz Ol’gi Kobilyans’koї: psikhologivstichniy etyud)]. *Kul’tura slova*. 45. pp. 54–60.

Voznyuk, V. (2012) *Ol’ga Kobilyans’ka: Naris* [Olha Kobylanska: A Sketch]. Kharkiv: Folio.

Gundorova, T.I. (2002) *Femina melancholica. Stat’ i kul’tura v genderniy utopii Ol’gi Kobilyans’koї* [Femina melancholica. Gender and culture in gender utopia of Olha Kobylanska]. Kyiv: Kritika.

Ilkiv, A.V. (2016) *Intimniy diskurs pis’mennits’kogo epistolyariyu drugoi polovini XIX – pochatku XX stolit’* [Intimate discourse of the writer’s epistolary in the second half of the 19th – early 20th centuries]. PhilologyDr. Diss. Ivano-Frankivsk.

Kobilyanska, O.Yu. (1982) *Slova zvorushenogo sertsya: Shchodenniki; Avtobiografii; Listi; Statti ta spogadi* [Words of a moved heart: Diaries, autobiography, letters, articles and memories]. Kyiv: Dnipro.

Krivoruchko, K.I. (2013) “Ya do poslidnogo svogo viddikhu budu pratsyuvati dlya svogo narodu...” (Listi Ol’gi Kobilyans’koї u fondakh TsDAVO Ukraini) [“Till My Last Out-breath I Will Work for My People...” [The Letters of Olha Kobylanska in the Fonds of the Central State Archives of Supreme Bodies of Power and Government of Ukraine]]. *Arkhivi Ukraini*. 5(287). pp. 146–166.

Kobylanska, O. (2013a) List Ol’gi Kobilyans’koї do Mikiti Shapovala 5 grudnya 1918 r. [Letter of Olha Kobylanska to Mykyta Shapoval of December 5, 1918]. *Arkhivi Ukraini*. 5(287). pp. 148–149.

Kobylanska, O. (2013b) List Ol’gi Kobilyans’koї do Mikiti Shapovala 9 listopada 1919 r. [Letter of Olha Kobylanska to Mykyta Shapoval of November 9, 1919]. *Arkhivi Ukraini*. 5(287). pp. 149–150.

Kobylanska, O. (2013c) List Ol’gi Kobilyans’koї do Mikiti Shapovala 27 bereznya 1920 r. [Letter of Olha Kobylanska to Mykyta Shapoval of March 27, 1920]. *Arkhivi Ukraini*. 5(287). pp. 150–155.

Kobylanska, O. (2013d) List Ol’gi Kobilyans’koї do Mikiti Shapovala 6 zhovtnya 1920 r. [Letter of Olha Kobylanska to Mykyta Shapoval of October 6, 1920]. *Arkhivi Ukraini*. 5(287). pp. 155–156.

Kobylanska, O. (2013e) List Ol’gi Kobilyans’koї do Pavla Bogats’kogo 16

lyutogo 1921 r. [Letter of Olha Kobylanska to Pavlo Bohatskyi of February 16, 1921]. *Arkhivi Ukraïni*. 5(287). pp. 156–157.

Kobylanska, O. (2013f) List Ol'gi Kobilyans'koï do Mikiti Shapovala 16 sichnya 1922 r. [Letter of Olha Kobylanska to Mykyta Shapoval from January 16, 1922]. *Arkhivi Ukraïni*. 5(287). pp. 157–159.

Kobylanska, O. (2013g) List Ol'gi Kobilyans'koï do Mikiti Shapovala 31 travnya 1922 r. [Letter of Olga Kobylanska to Mykyta Shapoval of May 31, 1922]. *Arkhivi Ukraïni*. 5(287). pp. 159–161.

Kobylanska, O. (2013h) List Ol'gi Kobilyans'koï do Pavla Bogats'kogo 12 veresnya 1922 r. [Letter of Olha Kobylanska to Pavlo Bohatskyi of September 12, 1922]. *Arkhivi Ukraïni*. 5(287). pp. 161–162.

Kobylanska, O. (2013i) List Ol'gi Kobilyans'koï do Mikiti Shapovala 20 kvitnya 1923 r. [Letter of Olha Kobylanska to Mykyta Shapoval from April 20, 1923]. *Arkhivi Ukraïni*. 5(287). pp. 162–163.

Kobylanska, O. (2013j) List Ol'gi Kobilyans'koï do Ol'gi Shapoval 28 lyutogo 1932 r. [Letter of Olha Kobylanska to Olga Shapoval from February 28, 1932]. *Arkhivi Ukraïni*. 5(287). pp. 163–164.

Kobylanska, O. (2013k) List Ol'gi Kobilyans'koï do Ol'gi Shapoval 2 kvitnya 1932 r. [Letter of Olha Kobylanska to Olga Shapoval from April 2, 1932]. *Arkhivi Ukraïni*. 5(287). pp. 164–165.

Kobylanska, O. (2013l) List Ol'gi Kobilyans'koï do Ol'gi Shapoval 28 kvitnya 1932 r. [Letter of Olha Kobylanska to Olga Shapoval from April 28, 1932]. *Arkhivi Ukraïni*. 5(287). pp. 165–166.

Masiyan, N.B. (2013) Nezabutnya zirka Bukovini Ol'ga Yulianivna Kobilyans'ka (do 150-richchya vid dnya narodzhennya pis'mennitsi) [The unforgettable star of Bukovyna (To the 150-Anniversary of the Date of Birth of Olha Kobylanska)]. *Arkhivi Ukraïni*. 5(287). pp. 167–180.

Pavlichko, S.D. (1999) *Diskurs modernizmu v ukraïns'kiy literaturi* [Discourse of modernism in Ukrainian literature]. Kyiv: Lybid.

Pavlishin, M. (2008) *Ol'ga Kobilyans'ka: prochitannya* [Olga Kobylanska: interpretation]. Kharkiv: Act.

Lejeun, Ph. (2005) *Signes de vie. Le pacte autobiographique 2*. Paris: Éditions du Seuil.

Драч Оксана Александровна – доктор исторических наук, профессор кафедры всемирной истории Киевского университета им. Б. Гринченко (Украина).

Драч Оксана Олександрівна – доктор історичних наук, професор кафедри всесвітньої історії Київського університету ім. Б. Грінченка (Україна).

Oksana A. Drach – Boris Grinchenko Kyiv University (Ukraine).

E-mail: o.drach@kubg.edu.ua